

УДК 316

В. М. СЕВЕРИНЮК

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

У статті розглянуто природу політичного лідерства, зокрема поведінковий аспект політичного лідерства, що, на думку автора, є основним у розумінні сутності цього явища. Розглянуто взаємодію формальних (інституціональних) і неформальних (індивідуально-психологічних) складників політичного лідерства, зроблено висновок, що політична харизма – явище не стільки персонально-поведінкове, скільки продукт суспільної (масової) свідомості.

Ключові слова: політичний лідер, політична взаємодія, демократія, легітимність, формальний і неформальний статуси, політична харизма, детермінація політичної поведінки.

Серед суб'єктів політики політичний лідер є єдиним, якого називають «персоніфікованим суб'єктом». Це означає, що в природі політичного лідера, явищах, які детермінують його появу та поведінку, визначають його місце та роль в політичних процесах, позначаються на змісті та результатах діяльності, присутній дуже складний синтез об'єктивних та суб'єктивних обставин. Тут спостерігається системна взаємодія багатьох чинників: соціальних, інституціональних формально-нормативних та особистісних, видимих і прихованих, персональних і групових, раціональних та емоційно-психологічних. Через це дослідникам так не просто дійти спільних висновків навіть щодо найсуттєвіших характеристик явища політичного лідерства: його головних причин, суспільних функцій та значення, критеріїв типології тощо. Різноманітні ідеї й концепції, вмотивовані потребою суспільного та наукового вирішення означених проблем, ведуть свій початок фактично ще з часів Давньої Греції і Китаю. Протягом останнього сторіччя вони сформувалися як окремі наукові підходи: «теорія рис», «факторно-аналітична», «ситуаційна», «теорія конститuentів», «соціально-економічних детермінант», «психоаналітична», «інтерактивного аналізу» та інші.

Дійсно, представниками різних соціально- та природничо-гуманітарних наук виконана й продовжується величезна емпірична й теоретико-аналітична робота з метою всебічного пізнання явища політичного лідерства. Узагальнено значний обсяг фактичних даних, сформульовано аргументовані висновки, систематизовано різні теорії й версії. Водночас результати цих зусиль свідчать про необхідність подальшого поглиблення дослідницької роботи – найперше в царині головних теоретико-методологічних засад проблеми. Недарма багато авторів зауважують, що: «У сучасній політології політичне лідерство не має однозначного тлумачення» [1, с. 309]; «...поширена думка, що політичне лідерство є надскладним об'єктом для строгого політологічного аналізу, адже сам цей феномен не

може бути чітко формалізованим» [4, с. 30]; «...створити єдину універсальну концепцію лідерства, напевне, неможливо» [12, с. 13]; «що стосується політичного лідерства, то й до сьогодні його фундаментальна теоретична основа не розроблена» [14, с. 112].

Метою статті є висвітлення проблеми лідерства в аспекті природи суспільного визнання політичних лідерів (легітимації) в умовах співіснування демократичних та авторитарних/тоталітарних режимів.

Аналізуючи природу політичного лідерства, що є одним з видів соціального лідерства, прибічники різних концепцій і теорій в абсолютній більшості випадків наголошують на характеристиках, котрі буквально або за своєю сутністю зводяться до поняття «взаємодія» (лідерство як ефект «групової дії», «соціальної взаємодії») [1, с. 309; 5, с. 332; 7, с. 99; 8, с. 24; 12, с. 7]. Саме такий погляд на явище лідерства має сталу традицію в різних політико-соціологічних школах, представлених у працях М. Вебера, В. Леніна, К. Каутського, Е. Богардуса, П. Пігорса, Р. Мертон та ін. У понятті «взаємодія», на якому дуже вірно наголошують дослідники, вбачається перша, найголовніша, особливість і водночас внутрішня суперечливість явища політичного лідерства: з одного боку, воно існує як персоніфікована форма суб'єкта лідерської дії (індивід, людська особистість), а з другого, зміст цієї форми залежить від соціального оточення, її розкриття стає можливим лише через механізми колективної, групової поведінки.

З погляду політичної теорії, поняття «політичний лідер» і «політичне лідерство» близькі, але не однакові за значенням. Різниця полягає не лише в тому, що перше з них означає особу, а друге – процес. Зазначені поняття виражають різні види політичної поведінки: відповідно індивідуальний та груповий, корпоративний. (Наголосимо, що в даному разі не йдеться про групове лідерство як таке, наприклад, лідерство політичної партії чи елітарної групи, а про неодмінне поєднання в індивідуальному лідерстві персонального і колективного начал). У процесі реальної політичної дії відмінності між рисами персональної та групової поведінки (яку і в тому, і в іншому випадку символізує індивід – лідер), можуть суттєво нівелюватися, утворюючи спільні форми і типи (як-от: участь лідера і його команди в масовій суспільній акції – солідарній чи протестній), але ніколи повністю не втрачають притаманних їм особливостей. Можна сказати, що персоналістська та інституціоналістська складові – це два рівнозначних крила поведінки політичного лідера.

Іншими словами, якщо свита робить короля, то король не дає свиті забути, чий саме плечі зігріває зшита нею мантия. Умовно-символічне поняття «свита» вживається політологами в різних інтерпретаціях: під ним розуміють «найближче оточення лідера», «команду однодумців», «лоббі», «групи інтересів», «коло послідовників», «суспільство в цілому» (відомий вислів: «Який народ, такі в нього й правителі»).

Настрої соціальних груп у ставленні до політичних лідерів залежать від складної сукупності чинників. Іноді зміна складників у ній та їх співвідношення відбуваються настільки динамічно, що важко піддається структуруванню. Проте завжди залишають певні базові компоненти, безпосередньо пов'язані з умовами життя усіх верств населення. Це соціальні статуси та матеріально-економічні блага. Соціально-економічні детермінанти політики є пріоритетними в марксистській теорії. Звісно, їх абсолютизацію, як це роблять марксистки, не можна вважати методом, що забезпечує всебічне розуміння причин та суті суспільних перетворень, однак поняття «класових інтересів» як характеристика послідовників політичного лідера цілком прийнятне. Так, за ленінською концепцією, діяльність, поведінка політичних лідерів («вождів») – це поведінка «більш або менш стійких груп <...> найбільш авторитетних, впливових, досвідчених, виборних на відповідальні посади осіб», котрі «управляють партіями», що в свою чергу «керують класами», сукупність яких утворює суспільну «масу» [6, с. 23]. З неупереджених позицій важко заперечити доречність висловленої вище думки про важливе значення для процесу політичного лідерства постійно діючого «ефекту групи, спільноти». Виходячи з цього, зрозуміло, що характеристика «персоніфікований суб'єкт політики», яку прийнято вживати стосовно поняття «політичний лідер», є до певної міри умовною.

Безпосередній стосунок до розуміння методологічного смислу дихотомії «персональне – групове» в концепції політичного лідерства та визначення типів лідерської поведінки має усвідомлення того, у якому співвідношенні перебувають поняття «політичний лідер» і «демократія». Останніми роками в працях вітчизняних політологів часто висловлюється думка, що «...в умовах авторитаризму (тим більше тоталітаризму) політичне лідерство не існує» [13, с. 90], що «феномен лідерства <...> варто аналізувати у зв'язку з проявами демократизму, а не елітаризму, як це практикується в сучасних політологічних дослідженнях» [16, с. 64]. Більш м'яко формулює відповідне положення В. П. Горбатенко: «за умов тоталітаризму й авторитаризму лідерів у сучасному загальнодемократичному розумінні не буває, а є диктатори, номенклатура, бюрократія...» [2, с. 48].

З нашого погляду, справедливо висловлюючись на користь «демократичного наповнення» поняття «політичний лідер», варто обов'язково робити деякі застереження. У цілому демократичний аспект лідерства ґрунтується на теоретичній аксіомі про те, що політичне лідерство неможливе без таких атрибутивних ознак як: авторитетність, легітимність, суспільна підтримка. Дійсно, зв'язок між політичним лідерством та процесами демократизації очевидний і його неможливо заперечити. Але, з іншого боку, не можна не помітити, що подібний теоретико-методологічний акцент примушує задуматися над багатьма іншими питаннями, що не збігаються з ідеалами демократії.

По-перше, науковці наголошують, що політичне лідерство «існує скрізь, де є влада й організація» [10, с. 114], що це – явище, започатковане ще на «зорі історії людства», воно «вічне, універсальне й неминуче <...>, загальноісторичне» [9, с. 22]. У зв'язку з цим, перед надто палкими прихильниками «демократичного контексту» лідерства постає дилема: або, говорячи про визначних особистостей минулого, неодмінно намагатися оцінювати їхню діяльність мірками «демократизму», а це навряд чи можливо, бо очевидно, що до цього часу історія, напевне, в однакових пропорціях породжувала політичних «героїв» і «антигероїв»; або ж узагалі не розглядати політичну діяльність, періоду, скажімо далеко не демократичної доби Середньовіччя, в категоріях лідерства, що також виглядає нелогічним, бо тоді доведеться, як мінімум, заперечити класичний внесок у дослідження феномену політичного лідерства, зроблений Н. Макіавеллі його працею «Державець» (1513, опубл. у 1531 р.), а заодно – перекреслити здобутки т. зв. «макіавеллістської школи» в теорії політичного елітизму й лідерства (Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс) та багато інших визнаних концепцій, але це означало б не що інше, як паплюження науки.

По-друге, виражений погляд на історію та політику змушує погодитися, що за певних обставин (специфіка історичної ситуації, маніпуляція суспільною свідомістю, кон'юнктура політичної боротьби тощо) високого рівня суспільної підтримки нерідко досягають зовсім не демократичні «керманічі», котрі, однак, за всіма ознаками, які пропонує сучасна теорія (насамперед за ступенем легітимності владного впливу на оточення), відповідають поняттю «політичний лідер».

«Рафінованих» (ідеальних типів) політичних лідерів, як і «рафінованої» демократії, не буває. Сам лише факт існування в країні демократичних інституцій та автономної політичної активності громадян ще не створює достатніх передумов для появи високолегітимного політика-лідера. І навпаки: наявність у політичному режимі авторитарних чи навіть тоталітарних рис автоматично аж ніяк не унеможливорює явище політичного лідерства. Головною детермінантою тут виступають конкретні обставини місця і часу.

Специфічним різновидом політичного лідерства наука визнає політичний вождизм. Ідеологія вождизму набула гіпертрофованого смислу в гітлерівській Німеччині. Тут вона виявилася в політичній доктрині фюрерства (нім. *der fuehrer* – вождь), що ґрунтувалася, зокрема, на ідеологічному постулаті: «Один народ, одна держава, один вождь» [15, с. 13]. Вождіськими за своєю природою були також явища культу особи в політиці: Й. Сталіна (лат. *cultus* – шанування, турбота, поклоніння), «дуче» Б. Муссоліні (< лат. *ducis* – вождь, полководець), «великого керманіча» Мао Цзедуна та інших відомих в історії очільників авторитарно-тоталітарних режимів. Сьогоднішнім прикладом абсолютного політичного вождизму є «лідер нації» КНДР Кім Чен Ін. Схоже «забарвлення» має те-

перішня влада російського президента В. Путіна, яку її адепти активно підживлюють тезою, що «президент в Росії більше ніж президент», тобто на основі харизматизації конкретного «вождя» відбувається загалом харизматизація посади глави держави. Високий рівень легітимності (70–90%) авторитарних керівників у Росії, Білорусі, Казахстані та багатьох інших країн доводить, що для того, аби стати «героєм на троні» не обов'язково зростати в «родовому гнізді» демократії.

Політичний вождизм у крайніх формах є синонімом політичного диктаторства, в його умовах абсолютно неможливим є формування громадянського суспільства. Історія світової демократії неодноразово доводила безперспективність та згубність для суспільного поступу такого виду політичного лідерства, але, на жаль, це не усуває факту його існування.

Вищезазначене та інші подібні приклади, яких чимало знає історія, наводять на висновок, що пов'язувати явище політичного лідерства (в цілому і в першу чергу) з демократизмом методологічно некоректно. Такий підхід до певної міри порушує науковий принцип історизму, звужує сутність самого явища, обмежує можливості класифікації поведінки політичного лідера за різними типовими ознаками: наприклад, за характером взаємодії з іншими суб'єктами політики. Адже така взаємодія може містити елементи як демократизму, так і бюрократизму, авторитаризму й популізму, співробітництва й примушування – і це жодним чином не ставить під сумнів реальність існування політичного лідерства ні в політико-інституціональному, ні в персоніфікованому вимірах.

Легітимність як ознака політичного лідерства є також ключовою при дослідженні дихотомії «формальний – неформальний лідер». У найбільш загальному розумінні, формальне лідерство означає набуте відповідно до легально-нормативних процедур право політичного суб'єкта виконувати в межах певної суспільної групи чи спільноти функції керівництва та управління (це об'єктивно створює для такого керівника потенційні можливості досягти статусу лідера, тобто поєднати в одній особі службове становище і якість політичної поведінки, однак подібне трапляється не завжди). Неформальне лідерство – це юридично не внормована, суб'єктивна здатність та уміння індивіда здійснювати визначальний вплив на оточення. Іншими словами, це статусно-достатня, легітимована якість політичної поведінки, яка може поєднуватися чи не поєднуватися з посадовим становищем суб'єкта.

Досить непросто визначити, який з двох компонентів – формальний чи неформальний – переважає в процесі легітимації особи як політичного лідера і власне надає їй такого статусу. Лише на підставі аналізу суб'єктної політичної поведінки, що виявляється в конкретних формах і типах групових та колективних взаємодій, та головним чином її наслідків (результатів) можна встановити співвідношення між формальними й неформальними аспектами політичного лідерства.

Неформальний лідер може досягти або й ні формального статусу, натомість формальне лідерство обов'язково підживлюється неформальними джерелами своєї легітимації. В останньому випадку, особливо, якщо суб'єктом лідерства є посадовець дуже високого (загальнонаціонального) рівня, скажімо президент країни, спостерігається тенденція до розбухання неформальних ресурсів влади – іноді настільки, що вони в якийсь момент за силою свого впливу починають домінувати над легальними, формалізованими повноваженнями. Унаслідок цього авторитет влади починає поступово переростати у владу авторитету. Виникає свого роду конфлікт між формальною і неформальною поведінкою лідера. (Перший із зазначених типів поведінки детермінований публічною природою політичної влади, другий – ефектом групових інтересів у політиці). Цей конфлікт мусить бути вирішеним. Моральні вимоги у таких випадках зазвичай мало допомагають, а тому (якщо в політичній системі відсутні жорсткі інституціональні механізми стримування) влада, як правило, еволюціонує в бік авторитаризму.

Неформальний бік політичного лідерства може посилюватися й під дією інших обставин, наприклад елементами етнічної або релігійної легітимації влади. Між жорстким авторитаризмом («авторитарною етнократією») та політичним прагматизмом розвивалася політична кар'єра колишнього президента Союзної Республіки Югославії С. Мілошевича. Під час воєнних дій у Сербії влітку 1999 р. навіть політичні суперники Мілошевича заявляли: «Ми підтримуємо Мілошевича не через те, що ми його любимо, а через те, що ми серби» [3, с. 35]. Сам Мілошевич, попри те, що за конституцією його президентські повноваження були обмежені, казав: «Не суттєво, яку посаду я обіймаю. Для сербів я – свого роду Хомейні» [3, с. 34]. Імідж оборонця національно-етнічних інтересів росіян в контексті ідеології «єдиного русского мира» надовго закріпився за В. Путіним, створив передумови воєнної агресії Росії проти Української суверенної держави.

При авторитарних тенденціях влади неформальні елементи поведінки політичних лідерів проступають значно виразніше, ніж за умов ефективної демократії. Якщо в останньому випадку наявність таких елементів не становить серйозної проблеми, то в умовах авторитаризму подібна ситуація набуває характеру суспільного протиріччя, яке влада та її ідеологи рано чи пізно змушені вирішувати. При цьому можуть застосовуватися різні способи, але методологія їх одна й та сама: це намагання легалізувати, формалізувати «неформала», тобто перетворити неформальні лідерські ролі в нормативно-визначені, інституціональні. Зазвичай це відбувається шляхом ігнорування принципу поділу влад і зосередження в одних руках багатьох владних функцій. Пригадаймо, як колишній президент Туркменістану (у 1990–2006 рр.) С. Ніязов («Вічно Великий Сапармурат Туркменбаші») обійняв фактично всі найвищі посади в державі: президента країни, голови Кабінету Міністрів, керівника вищого представницького органу – Народ-

ної Ради, голови Ради Старійшин, верховного головнокомандувача, голови Ради оборони і національної безпеки, начальника цивільної оборони, голови єдиної в країні Демократичної партії [11, с. 9].

Одна з найбільш загадкових і невловимих якостей лідера, лідерської поведінки визначається поняттям «харизма». До цього часу жодному вченому не вдалося аргументовано пояснити сутність зв'язку, в якому ця особлива людська властивість перебуває з процесом здійснення політичної влади. Та це, мабуть, і неможливо зробити, оскільки в даному випадку предметом наукового аналізу одночасно постають два дуже несхожі начала людського буття: з одного боку, те, що давні греки вважали «божою благодаттю, вищим даром» (грец. *χάρισμα*), у який можна тільки вірити, не намагаючись раціонально пояснити, а з іншого – прагматизм, доцільність, фактичний результат – те, що визначає сутність політичної діяльності, заснованої на раціональному розрахунку й системних діях.

Залишимо за межами нашої уваги дискусії з приводу того, «яке підґрунтя в харизмі переважає»: релігійно-містичне, психологічне, культурологічне чи технологічне, харизматиком треба народитися чи можна ним стати тощо.

Прийнятними для політологічного вжитку є поняття: «харизматичне лідерство», «лідер-харизматик», «політична харизма». Але, з нашого погляду, зокрема для класифікації політичної поведінки, об'єктивних підстав щодо висновку про існування якогось особливого (харизматичного) типу політичної поведінки, що властивий окремії людині, немає. Політична харизма – явище не стільки персонально-поведінкове, скільки переважною мірою продукт суспільної (масової) свідомості. Конкретизуємо цю думку в таких положеннях:

– політична харизма, на відміну від релігійної, заснованої на вірі, формується на основі довіри суспільства до вчинків політика (нехай навіть помилкової), тобто харизма є явищем похідним від змісту суспільної свідомості внаслідок суб'єкт-об'єктної взаємодії, – це скоріше комбінований (індивідуально-колективний) результат політичної поведінки лідера, а не її самостійний, окремії тип;

– харизма найчастіше викристалізовується в умовах панування особливих соціально-психологічних настроїв, депресивних станів суспільства, коли яскрава особистість починає сприйматися масовою свідомістю як чи не єдине джерело позитивних емоцій на тлі суцільно-негативних реалій життя. Крім того, «винайдення», за висловом К. Маркса, великих людей міфологічною силою народної фантазії», дає змогу суспільству на деякий час скинути з себе тягар деприваційних настроїв, що загрожують вилитися в соціальну апатію чи безлад. З особою харизматизованого нею політичного лідера якась частина суспільства пов'язує можливість звільнитися від особистих почуттів розчарування, песимізму, протесту; у такий спосіб люди немовби делегують лідеру-харизматику власну позитивну мрію, а він

своєю харизмою має її реалізувати та відновити втрачений громадянами оптимізм;

– ефект харизми виникає не просто, але не менших зусиль вимагає його підтримання. Особливістю так званого харизматичного лідерства є необхідність збереження емоційно-психологічного зв'язку лідера зі своїми послідовниками, він має їм постійно подобатися. Для цього застосовується широкий арсенал засобів – як суспільно корисних (раціональних), так і маніпуляційних (ірраціональних). Навіть у сприятливому для суспільства варіанті харизма містить небезпеку посиленої символізації поведінки лідера. Перед загрозою втратити харизматичний образ політики починають балансувати на межі дійсно легітимного лідерства та популізму і політичного нарцисизму, що є нічим іншим, як ознакою псевдохаризми.

Суспільство завжди об'єктивно потребує керівного начала та живе в очікуванні лідера. Але ніколи наперед не можна сказати, яким буде цей лідер. Ясно лише одне: марно сподіватися на появу «ідеального» політика. Зате постійно слід пам'ятати, що й на громадянах лежить частка відповідальності за стан справ у державі, бо навіть найяскравіші таланти, хоч і є глибоко індивідуальними проявами людської природи, становлять лише частку соціуму – на його матрицях перевіряється їхня сутність.

Список використаної літератури

1. Горбатенко В.П. Лідерство політичне. *Політологічний енциклопедичний словник* / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ, 2004. С. 309.
2. Горбатенко В. П. Десять уроків політичного лідерства для пострадянських керманічів. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 48.
3. Городня Н. Диктатор чи геній? Політичний портрет колишнього президента Югославії Слободана Мілошевича. *Людина і політика*. 2000. № 6 (12). С. 31–36.
4. Дергачов О. Політичне лідерство і моделювання національного розвитку. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 30–41.
5. Зеркин Д. П. Основы политологии : курс лекций. Ростов-на-Дону, 1997. 544 с.
6. Ленін В. І. Дитяча хвороба «лівизни» в комунізмі. *Повн. збір. тв.* Т. 41. С. 1–104.
7. Лисюк А. Комунікативний аспект політичного лідерства: культурологічні засади. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 99–108.
8. Пахарев А. Світа робить короля. *Політичний менеджмент*. 2005. № 6. С. 23–31.
9. Пахарев А. Теоретичні основи політичного лідерства в сучасній політичній науці. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 22–29.
10. Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию : учеб. пособие. для студ. высш. учеб. завед. 2-е изд. Москва, 1995. 320 с.
11. Рудич Ф. Політичне лідерство в країнах СНД і Балтії: загальне, особливе. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 3–17.
12. Рудич Ф. Політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний контекст. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 5–14.
13. Траверсе О. Політичне лідерство і його роль в суспільно-політичних перетвореннях. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 86–96.
14. Траверсе О. Політичне лідерство як складова процесу самоорганізації українського соціуму. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 109–117.

15. Философия вождизма. Хрестоматия по вождеведению / под ред. В. Б. Авдеева ; пер. с нем. А. М. Иванова. Москва, 2006. 608 с.

16. Цюрупа М. Військовий керівник і політичний лідер: аспекти взаємозв'язку і трансформації. *Політичний менеджмент*. 2006. Спец. вип. С. 63–72.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2017.

Северинюк В. М. Социальная природа политического лидерства

В статье рассмотрена природа политического лидерства, в частности поведенческий аспект политического лидерства, что, по мнению автора, является основным в понимании сущности данного явления. Рассмотрено взаимодействие формальных (институциональных) и неформальных (индивидуально-психологических) составляющих политического лидерства, сделан вывод, что политическая харизма – явление не столько персонально-поведенческое, сколько продукт общественного (массового) сознания.

Ключевые слова: *политический лидер, политическое взаимодействие, демократия, легитимность, формальный и неформальный статусы, политическая харизма, детерминация политического поведения.*

Severinyuk V. Social Nature of Political Leadership

The article discusses the nature of political leadership, in particular the behavioral aspect of political leadership that, in the author's opinion, is fundamental in understanding the essence of this phenomenon. In the behavior of a political leader, the circumstances that determine his appearance and activities determine his place and role in political processes, affect the content and results of activities, there is a very complex synthesis of objective and subjective circumstances. There is a systematic interaction of many factors: social, institutional formal-normative and personal, visible and hidden, personal and group, rational and emotional-psychological. In the concept of «interaction», which researchers note in determining political leadership, the first, the most important, feature and at the same time the internal contradiction of this phenomenon is seen: on the one hand, it exists as a personified form of the subject of leadership action (an individual, a human person), and on the other, the content of this form depends on the social environment, its disclosure becomes possible only through the mechanisms of collective, group behavior. The mood of social groups in relation to political leaders depends on a complex set of factors. Sometimes the change in its components and their relationships take place so dynamically, that it is difficult to be structured. However, certain basic components are always left, directly related to the living conditions of all segments of the population. These are social statuses and material and economic benefits.

The attention in the article is stopped on the discussion questions of subject specificity and the significance of the democratic context of political leadership, determination and legitimation of leadership behavior. The democratic aspect of leadership is based on the theoretical axiom that political leadership is impossible without such attributive features as credibility, legitimacy, public support. However, the public historical experience of many countries shows that, in certain circumstances (for example: the specifics of the situation, the manipulation of public consciousness, conditions of political struggle, etc.), a high level of public support often reach the non-democratic «leaders».

The interaction of formal (institutional) and informal (individual-psychological) components of political leadership is also considered, and it is concluded that political charisma is not a personal-behavioral phenomenon, but rather a product of public (mass) consciousness.

Key words: *political leader; political interaction, democracy, legitimacy, formal and informal status; political charisma; determination of political behavior.*